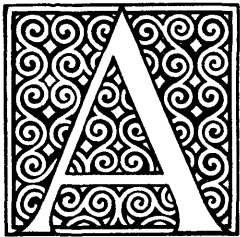

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ARANGYELOVÁC–GORNI MILANOVÁCI ÜTKÖZET.

z obrenovac—valjevói vonalban megvert szerb haderő tudvalevően rendetlen futásban menekült Szerbia belseje felé, a Kolubara és Morava közébe. Három szerb hadsereget ért itt döntő vereség. Különösen sokat szenvedett a Sturm Pál vezette első szerb hadsereg,

melynek kötelékei csapataink üldözése közben úgyszólván teljesen felbomlottak. Bojovics tábornok serege Valjevótól délkeleti és déli irányban vonult vissza, a Kolubara és a Morava vízválasztó hegyei közé, Csacsak és Gorni Milanovac irányába. Sturm Pál útja a középső Kolubarán át a Gorni Milanovac—Arangyelovac közötti vidékre vezetett. A visszavonulást nagyjából Stepanovics tábornoknak a Macsvából kivert és sokat szenvedett serege fedezte, úgy ahogy, keserves utóharcok közepett. Ám csapatainkat fel nem tartóztathatta. Szilaj lendülettel nyomultak előre és alig hogy a Kolubarát elérték, elővédjeikkel már november 16-án át is keltek rajta. Nem akartak időt engedni a szerbeknek arra, hogy a Kragujevac előtti belső védelmi vonalon újból rendbe szedjék csapataikat.

Szerbiának azonban nemcsak katonai helyzete, hanem belső állapota is válságosra fordult. A menekültek százezrei árasztották el Ó-Szerbia még megmaradt részének városait és falvait, rohamosan előnyomuló hadseregünk közeledtének hírére azonban innen is menekülniök kellett. Egyetlen rendelkezésre álló vasuti vonaluk a veszedelemben forgó hadsereg számára volt lefoglalva. A zordon téli időjárás, mely néha napokon át hirtelen ol-

vadással váltakozott, járhatatlanná tette a különben is hírhedten rossz szerbiai utakat, elárasztotta a folyó- és a patak völgyeket. Elemi szükségletek hiánya, lövészerük fogyta, mindenféle járványok pusztítása kétségbeejtővé tette Szerbia katonai és polgári népességének helyzetét. A főhadiszállás Nisből délre menekült. A Pasics-kormány helyzete válságossá vált.

Ilyen körülmények között kezdődött meg a Kolubara és Morava közötti nagy ütközet.

ÁTKELÉS A KOLUBARÁN.

Az ütközet bevezető harcai a Kolubara-folyón való átkelésért folytak és rövid két nap alatt döntő eredményre vezettek. Csapataink november 17-én már nagyjából a Kolubara keleti partján voltak, bárha az ellenség a folyó összes átjáróit szétrombolta s az átkelést minden erővel megakadályozni igyekezett. A folyó túlsó partján azonban csapataink újabb kemény ellentállásra találtak. Mindazonáltal az átkelési pontokon ugyanis, ahonnan járható utak vezettek az ország belseje, különösen Kragujevac és Kraljevo felé, ahol a szerbeknek rég előkészített belső védelmi vonala húzódott, a szerbek mindenféle igen erős védőállásokat építettek. Az arangyelováci útvonalon Lazarevac község és dombvidéke voltak különösen megerősítve, míg a Kraljevo, illetve Gorni Milanovac felé vezető úton természetalkotta járhatatlan hegyvidék adott a szerbeknek igen erős védőműveket. A mi harcvonalunk ekkor tulajdonképpen két főszakaszra oszlott; az egyik a Kolubara középső szakaszán kelet felé fordult arcélével, körülbelül a folyóval párhuz-

mosan. A másik Valjevó központtal délkeleti és déli irányba néző arcéllal nyomult előre, bárha az előbbi seregrésztől a Rudnik-hegység magaslatai választották el. A természet és a szerbek védelmi, erősítési ügyessége ismét

seregünknek ez a déli része három főoszlopban nyomult előre. Az egyik egyenesen délnek, Kosjerici helységen át Uzšice felé; a másik Planincán át Csacsak felé, a Kamenica-folyócska keleti oldalán; a harmadik Gornitopicán, illetve Moravcsin át délkeleti irányban Gorni Milanovác felé.

Zsákmányolt szerb fegyverek.

Ám a szerbek ellentállása egyre kétségbeesettebbé vált. Szerbiának ekkor még voltak érintetlen haderői. Az egyik hadsereg, az úgynevezett Morava-sereg eddigelé tétlenül állott a Morava völgyében azzal a feladattal, hogy Szerbia keleti határát biztosítsa egy minden pillanatban bekövetkező bolgár támadással szemben, másik része pedig arra volt hivatva, hogy a Morava völgyének északi, a Duna felől való bejáratát fedezze egy Szemendria felől vár-

rendkívüli akadályokat állított csapataink elé, amelyeket azonban körülbelül tíznapos, nehéz harcokban leküzdöttek. November 16-tól 25-ig folytak ezek a harcok, amelyek végül teljes sikerre vezettek. Egyik oszlopunk, miután naponta súlyos veszteségeket okozott az ellenségnek, elfoglalta a 300—400 méternyi magaslatokból álló lazareváci hadállást. A siker annál jelentősebb volt, mert a folyóparttól a szerbek hadállásáig csapatainknak teljesen fedetlen sík területen kellett előretörniök, ahol a szerbek nemcsak áttekinthették a mi vonalainkat, nemcsak megfigyelhették minden mozgásunkat, hanem magaslati állásukból gyakorlatsági fegyvereikkel, géppuskáikkal és tüzérségükkel feltétlenül uralkodhattak az egész területen.

Ugyanekkor másik, délfelé szomszédos csapatunk Ljig helységnél és a hasonló nevű folyónál aratott győzelmet: elfoglalta a folyótól keletre fekvő magaslatokat. Valjevóból kiindult déli és délnyugati oszlopaink nehéz harcok között átkeltek a Maljen és a Szubovor hóborította szakadékain, amelyek helyenként ezer méternél is magasabbra emelkednek. Balkáni had-

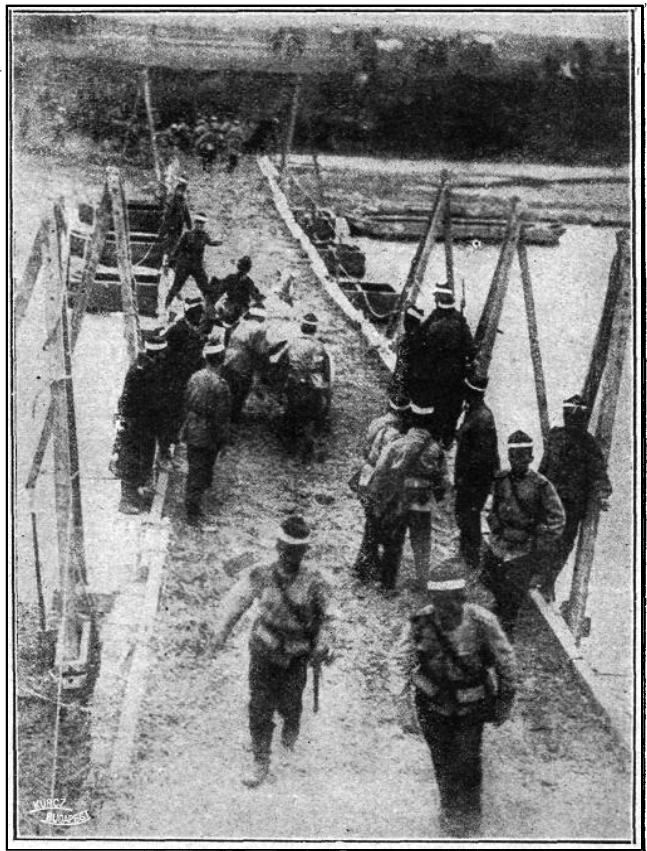
ható esetleges osztrák-magyar támadással szemben. A szerbek másik hadserege Nistól délre, Uj-Szerbiában állott, nagyobb részével ugyancsak a bolgár határon, kisebb részével pedig Macedónia nyugati részében és a Balkán-háború idején megnyert albán területen, hogy fenntartsa a rendet a nehezen lebírható ellenséges érzületű macedó-bolgár és albán lakosság között. Már november 21-én jelentette Szófiából a bolgár hivatalos távirati iroda, hogy a szerbek a Macedóniában állomásozó csapatokat sürgősen Ó-Szerbiába rendelték, alkalmasint abból a célból, hogy a harcban álló hadseregben beállott nagy hiányokat pótolják s az előretörő osztrák-magyar haderőket új csapatokkal feltartóztatni megpróbálják.

A szerb tartalékok megérkezése már november 24-én érezhetővé vált. Csapatainknak igen erős ellentámadásokat kellett visszavereniök. Ám a szerbek nagy erőfeszítése nem sikerült: elfoglalt állásaikból egyetlen csapatunkat sem tudták kiszorítani. Nem használt az sem, hogy a természet is szinte segítségére jött a szerbeknek a rendkívül kedvezőtlen idő-

járásban. Katonáinkat ez sem tartotta vissza. Megnehezítette harcaikat, növelte fáradalmait, de nem csökkentette elszántságukat és győzelmi akaratukat. November utolsó napjaiban ismét jelentékenyen tért nyertünk és a szerbek megújult ellentámadásait, amelyekben legtöbb helyütt egész a szuronyrohamig mentek el, súlyos veszteségeik között visszavertük.

Mind e sikerek között is meg lehet állapítani, hogy az Arangyelovác körüli hadműveletek lassabban haladtak előre, mint a Valjevótól délre folyó ütközetek. Itt november 27-én elfoglaltuk Uzšice városát, Szerbia nyugati határvasútjának végpontját, ahonnan annyiszor fenyegette veszély Dél-Bosznia biztonságát és nyugalmát. Két nappal utóbb a Csacsak városát védő Szubovor-hegységnek legmagasabb pontját foglalták el csapataink rohammal. Ez a két győzelem súlyos csapás volt a szerbekre, mert megfosztotta őket egyetlen transzverzális vasútjuk egy részétől, amely vasút az utánpótlások, a lőszer- és élelemszállítás tekintetében döntő fontosságú volt.

December elsején az arangyelovác—gornimilanováci előnyomulásért vívott harc győzelmesen be volt fejezve, s hadvezetőségünk jelenthette, hogy a szerbek legmakacsabb ellentállása meg van törve, támadásai mind kudarcot vallottak s az ellenség mindenütt megkezdte a visszavonulást. Csapataink nyomon követték a hátráló ellenséget és erélyesen üldözték Arangyelovác, Gorni Milanovác és Csacsak irányában.

Pontonhíd a Kolubarán.

Bálint János felvétele.

A DÖNTŐ ÜTKÖZET.

December első napjaiban csapataink folytonos harcok között való előnyomulással elértek a szerbek második fővédelmi vonaláig, amely-

nek a november második felében elfoglalt pontok csak előállásai voltak. A szerbeknek ez a védővonala *Arangyelovác-tól* nagy homorú félkörben húzódott *Gorni Milanovác*on és *Csacsak* vidékén át az *Uzsicetől* délkeletre eső területig s fedezte a *Kragujevác* és *Kraljevó* városokon át *Nisbe*, a szerbek második fővárosába vezető utat. A *Kolubara-* és *Morava-*folyók közötti területnek szinte közepén végighúzó szerb arcvonalat a *Duna* felől a *Belgrádból* kivonult helyőrség fedezte oldaltámadás és átkarolás

Szerb foglyok elszállítás előtt.

Bálint János felvétele.

ellen. Ezzel szemben a mi harcvonalunk domború félköralakot öltött szemben a szerbek állásaival. Harcvonalunk hossza a megszakításokkal együtt mintegy 150—160 kilométer volt, amikor a szerbek hátrálásukban egyszerre megállottak, s az eddig egyre gyengülő ellenállás helyett az egész vonalon erélyes harcot kezdtek. Ez a fordulat december 3-ikán következett be, s nyilván annak volt a következménye, hogy Szerbia végső kétségbeesett helyzetében minden még rendelkezésre álló erejét a harcvonalba vetette, s inkább kockáztatta, hogy Bulgária felé eső határai, valamint az albán és macedón területek védősereg és helyőrség nélkül maradnak. Ezenkívül megjelentek a harctéren azok az új csapatok is, amelyeket, mint Szerbia utolsó tartalékát, november elején soroztak be, s amelyek az arangyelovác—milanováci ütközet idején kiképzésüknek még csak kezdetén voltak. A veszett ügy kétségbeesése hatotta át a szerb királyi családot, a katonai és politikai vezetőket, különben nem kockáztathatták volna meg összes határaiknak védtelenül hagyását. Ez a kétségbeesés átragadt az egész szerb hadseregre, sőt az egész ellenséges közvéleményre is. Oroszországnak és Franciaországnak sikerült kieroszakolnia, hogy Görögország Szalonikin át, Románia a Dunán át eltúrte nagymennyiségű lőszernek, ágyúnak és fegyvernek Szerbiába való szállítását. A hadieszközök tömege éppen jókor érkezett meg a nagy döntő ütközethez.

Először Arangyelovác előtt akadt meg a mi előnyomulásunk, amelytől nyugatra és dél-nyugatra, a jasenikai magaslatokon, egyszerre

pihent ellenséges csapatok jelentek meg, heves ellentámadást kezdve a mi csapataink ellen. Csakhamar nehezzé vált a helyzet délibb oszlopainknál is. A Gorni Milanovác—Csacsak—Uzsice közötti szakaszon igen nagy szerb tartalék lépett fel és a nehezen áttekinthető hegyi terepen mindenfelől szorongatni kezdte ezeket a csoportokat. A szerbek támadása egyre hevesebbé vált. Potiorek táborszernagy már december 5-én kénytelen volt azt jelenteni, hogy »a harcok rendkívül makacsok és veszteségteljesek«.

Az ütközet még nem dőlt el, de már ekkor tele volt veszélyekkel a mi csapatainkra, amelyeket ebben a nehéz ütközetben váratlan körülmények súlyos helyzetbe hoztak. A Kolu-barán túl való előnyomulást elsősorban az tette lehetővé, hogy november közepén igen erős korai tél állott be nagy hóeséssel és fagyokkal. Amennyire hátrányos az ilyen időjárás egyébként, amennyire megnehezíti a csapatok mozgását, növeli az egyes ember fáradalmait, ugyanannyira előnyös volt a szerbiai harctéren, amelynek agyagos, süppedékes területét a nagy hideg keményre fagyasztotta, járhatóvá tette. November utolsó napján azonban egyszerre nagyot fordult az időjárás. A korai tél hirtelen megszűnt, enyhe, a fagypont fölött álló hőmérséklet következett, mely egész Közép-Európában, de különösen a Balkánon állandó hőemelkedésbe ment át. A megfagyott agyagvidék fölengedett, s kemény tusában álló hadseregünk alatt és mögött a vidék sártengerré változott. Az utak járhatatlanokká váltak: a vonatoszlopok, amelyek lőszer, élelmet s minden egyéb utánpótlást szállítottak a harcoló hadsereghez, elakadtak a feneketlen sárban s csapataink éppen akkor maradtak élelem és lőszer, sok helyütt ágyú nélkül, amikor éppen a legnagyobb szükségük lett volna rája. Különösen nehezebb lövedékeink mozgása vált nehezzé, helyenkint lehetlenné, s hiányuk hamarosan érezhetővé vált a nagy ütközet nem egy pontján, jelentékenyen befolyásolva ezzel csapataink harci készségét is.

54 Csendőrök rohama komitácsik ellen Szerbiában.

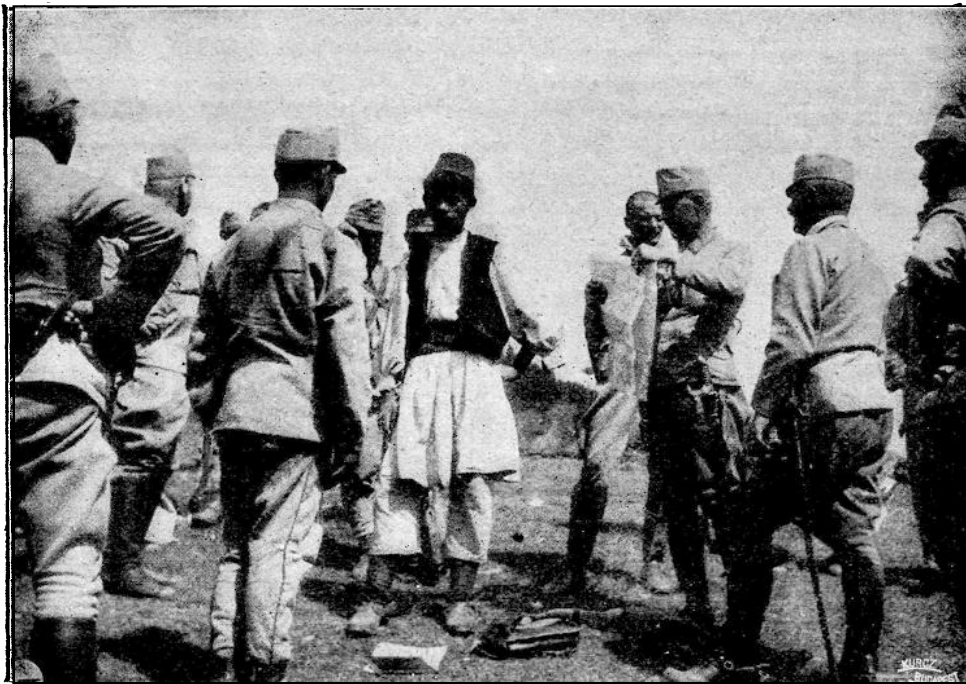
Bálint János felvétele.

A szerbek ellenben, közel állva a maguk hadművelialapjához, könnyen pótolhatták az ütközet közben beállott készlethiányokat annyival inkább, mert a pótlás munkájára felhasználhatták, hadimunkára rendelhették a harc vonal mögötti vidék egész lakosságát, nőket, gyermekeket is.

Ilyen súlyos körülmények között a mi, öthetesszakadatlan előnyomulásban és harcban kifáradt csapataink csak nehezen állhattak helyt a pihent és számban is túlerős szerb tartalékokkal szemben. Ám ennek ellenére is az arangyelovác — gornimilanováci

ütközet még négy napon át húzódott el, december 3-ikától december 6-ikáig: csapataink eddig állották a szerb túlerő folytonos rohamát s igen nagy veszteségeket okoztak az ellenségnek. Végérvényes döntés még mindig nem volt; a csata állása a Belgrádtól délre eső szakaszon kedvező, az Arangyelovác körüli terepen nehéz volt, de nem válságos. Ebben a helyzetben váratlan esemény következett be harc vonalunk déli szélső szárnyán, a csacsak—uzsicei szakaszon. A szerbek december 6-ikán ismét erős támadást kezdtek, amely elől ez a szárnyunk, amelyet egy Bosznia déli csúcsa felől előnyomult nagyobb montenegrói oszlop is fenyegetett, kénytelen volt visszavonulni. Ennek a szárnynak visszavonulása nehéz helyzetbe hozta a Gorni Milanovác előtt álló seregrészünket, amelynek oldala és részben háta is teljesen védtelenül maradt. A visszavonult csacsak—uzsicei szárnyat a szerbek nem követték azonnal, úgy hogy üldöző harcokra csak december 8-ikán került a sor Valjevónál és Uzsicenél.

Potiorek tábornoszernagy ez esemény hatása alatt elrendelte balkáni haderőnk átcsoportosítását, amit a Belgrád bevétele folytán beállott új harc téri helyzettel okolt meg. Valóban, Belgrád elfoglalása, mely ha magában áll, stratégiai szempontból nem jelentős, a Kolubara-vonal meghódításával igen előnyös frontváltoztatásra adott alkalmat. Belgrád vidékéről

*Katonáink szerb kémeket hallgatnak ki.
A képen látható a térkép, amelyet a kémnél találtak.*

ugyanis az ott álló haderők északról oldalazzák a Kolubara-folyó mentét, úgy hogy innen egyrészt déli irányban a Kolubara völgyére, másrészt délkeleti irányban a Morava völgye felé fejthettek ki nekünk igen előnyös, a szerbekre nézve igen veszedelmes átkaroló tevékenységet, amely aztán eldöntötte volna az arangyelováci ütközetet. Ezzel szemben a déli szárny visszavonása nemcsak az ellenséges túlerők, hanem a szárny kényes helyzete miatt is kívánatos volt.

Mialatt tehát harc vonalunk északi és középső szakaszán helytállottunk, sőt sikereket is értünk el — foglyokat ejtettünk és 20 ágyút zsákmányoltunk —, a déli szárny visszavonásával s a csapatok egy részének az arangyelováci és belgrádvidéki harc vonalra vetésével akarta Potiorek a nekünk kedvező döntést elérni. A tények azonban halomra döntötték a vezér számítását. A szélső déli szárny gyors visszavonulásával fedezetlenül maradt gornimilanováci seregünk válságos helyzetbe jutott: a szerbek átkarolással fenyegették, mely elől ez a csoport is gyors visszavonulással volt kénytelen menekülni. A lőszerhiány lehetetlenné tette, hogy kellőképpen erélyes utóvédharcokkal fedezzék ezt a műveletet, a felázott, feneketlen talaj megakadályozta a hátráló mozgulat gyors, fegyelmezett végrehajtását, úgy hogy végre is zavar állott be ennek a csoportunknak visszavonulásában. Déli harc vonalunk

Gorni Milanovác előtt teljesen behorpadt, úgy hogy most már Arangyelovác előtti hadállásunkat fenyegette dél felől az átkarolás veszedeleme. Kraus altábornagy itt harcoló hadtestét nagy szerb erők támadták napokon át eredménytelenül: a hadtest minden támadást diadalmasan vert vissza. Ám az általános helyzetet nem változtathatta már meg.

Ezek az események olyan gyorsan játszódtak le, hogy nem volt mód és idő ellen-

súlyozásukra, lehetetlen volt megakadályozni, hogy azok szerbiai harcvonalkunk többi, szilárd szakaszára is ki ne hassanak. December 11-ikén még az átcsoportosítás folytatásáról beszélt Potiorek hivatalos jelentése, december 14-ikén azonban kénytelen volt közhírré tenni, hogy lemondott az átcsoportosításról, le az offenzíva folytatásáról s seregét, bár annak nagy része kimerült, de veretlen volt, »messzebbre« vonja vissza.

Menetelés Szerbiában.

A Killophot, Wien felvétele.